

**МИЛОВАН ДАНОЈЛИЋ
(1937–2022)**

ДУШАН ПАЈИН

**УВИДИ – У ДЕЛИМА
МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА**

БИОГРАФИЈА

Милован Данојлић рођен је у селу Ивановци (код Љига), 3. јула 1937. У шеснаестој години (1953) почео је да шаље кратке дописе из свог среза, недељном листу *Рејублика*, а онда и другим листовима – о жетви и сетви, о гужвама у среском биоскопу и сл. Крајем лета 1953. године одлучио је да побегне од куће. Професор математике дао му је новац за возну карту и пожелео срећан пут. Био је у Београду – око 3. године – улични продавац новина и од тога се углавном издржавао. Објављивао је кратке текстове у недељном листу *Рејублика* и у часопису *Дело*, а затим се запослио као новинар у *Борби*. Године 1957. положио је ванредно матуру у Београду и објавио прву књигу песама у Нолиту (*Урођенички њсалми*). Друга књига му је била *Како сјавају њрамваји* (Нолит, 1959). Студирао је и дипломирао (1973) на Филолошком факултету (група за француски језик и књижевност). Касније је објавио велик број књига поезије и прозе – прозна дела је почео да објављује почетком 70-их година. Тих година је постао и вегетаријанац и одушевљен природом објавио је књигу поезије *Родна година* (БИГЗ, 1972), коју је посветио мајци.

Након завршених студија, Данојлић је крајем 70-их путовао, живео и радио у Лондону, Чикагу, Њујорку, Паризу и Поатјеу, где се трајно настанио 1984. године, са супругом Сањом и двојцом синова. Током године повремено борави у родном месту и Београду. Иностранци члан САНУ (Одељење језика и књижевности) постао је 2000. године, а 2018. редовни. Био је председник Српске књижевне задруге 2013–2022. Данојлић је писао песме, романе и огледе, а цењен је и као врстан преводилац. Објавио је 70 књига. За своја дела добијао је у последњих тридесетак година бројне награде – Октобарска награда Београда; Змајева награда; Награда Бранко Топић; Награда Исидора Секулић; Награда Десанка Максимовић; Младост; Млада покољење; Невен; Виталова награда; Нинова награда; Награда Милош Ђурић за преводилаштво, а јануара 2014. му је у Београду додељена Извијскара Његошева, награда за животно дело. За збирку песама *Животи, животи* (Албатрос плус, Београд, 2016), добио је 2017. награду „Раде Драинац”, коју додељује Народна библиотека „Раде Драинац” из Прокупља. А 2021. добио је „Велику награду Иво Андрић”. Умро је у Француској, 23. 11. 2022. године.

ПОСМАТРАЊА И УВИДИ

Изоштравање и вежбање пажње важан је аспект уметничке праксе уопште, било да је реч о књижевности, музици или ликовним уметностима. У поднаслову своје књиге (*То – вежбе из ујорној њосмајрања*, издања 1980. и 1990). Данојлић истиче посматрање као важну компоненту своје прозе, у којој се – у различитим видовима – то и манифестује.

У овом истраживању посветићемо пажњу неким аналозијама и сличним искуствима, која налазимо у будистичкој традицији и појединим одломцима Данојлићеве прозе.

Искуства слична будистичком искуству везаном за постојану пажњу – што се у будизму назива *саџиџајџана* (*satipatthana*)¹ – могу се наћи код Данојлића у књизи „То” и другим делима. Већ у наслову, читаоцу се јавља асоцијација на будистички појам „таквост” (*џајџајџа*), а поднаслов (*вежбе из ујорној њосмајрања*), делује као парафраза онога што се у будизму назива „вежбање постојаности пажње”.

Иначе, Данојлић у једном интервјуу своју прозу (сасвим оправдано) назива „медитативном.”

¹ За будистичке појмове, види: Nyanatiloka, *Budistički rečnik*, prev. S. Stojanović, Pešić i sinovi, Београд, 1996.

Наређао сам тридесетак томова поезије и медитативне прозе; писао сам да бих нечим доказао свој живот и рекао, понешто, о ономе што ме окружује. Виђење је одвећ лично, искривљено, да бих га могао предложити као истинит одраз друштвене стварности. Говорећи о себи, говорио сам и о другима; и обрнуто. Писање је приватна радња, значајна у мери у којој вршилац тог посла, несвесно и нехотице, сублимира опште искуство. Писац је дивљи индивидуалиста, али средство којим остварује своју издвојеност и посебност – језик – јесте изразито колективна творевина. Писац је са другима и онда кад је најличнији: језик га везује за племе, за колективну судбину. Ако сам урадио понешто што објективно ваља, то је испало без моје заслуге. Више сам труда уложио у своје неуспехе, него у оно што је јавност прихватила.²

1) Овако су код Данојлића описани неки примери „вежбе из упорног посматрања”. Најпре, он говори о ширем плану, о једном дворишту, а затим о оном што посебно (појединачно–издвојено) очава у том дворишту.

Двориште је чисто и празно.
На средини кестен; пушта стомак.
Кестен-старкеља: стабло му гузицом урвљено у тло.
Одживљава последње дане.
Око њега бетон, наквашен хладном водом. Пометен. Метла одложена уза зид.
Под ниском стрехом, леја ружа-јесенки.
Тренуци зује, сипају отров у несложна сећања.
Однекуд, јак сноп сунчеве светлости. Као да се дно облака, негде, провалило.
На косо затегнутом конопцу суше се чаршави.
На другом, упоредном, бели радни мантили. Болничарски, или келнерски.
Празна одећа плеше, лутански крута. Рукави и ногавице размахују се у ветру.
Лево и десно, по један приземни станчић.
Тренутно, живе душе нема. На послу су.
Вероватно су се у ове станове бесправно уселили.
Вероватно годинама покушавају да их избаце.
Вероватно су узели адвокате. Који се позивају на хуманитарне разлоге.

² „Поглед натраг и око себе” – одговори на питања Мира Вуксановића, *Анали*, бр. 7, 2011, стр. 38 – Српска академија наука и уметности, огранак у Новом Саду.

Самохрана мајка, са двоје или четворо деце. Праља ових чаршава и мантила.³

А потом се пажња усредсређује на врапца, који се нашао у дворишту (у филму то би био гро-план).

На незаузетом крају конопца, врабац.
Луцкаста направица; штипаљка, која лети.
Ручна израда, вашарска.
Удешено врло просто, и ради.
Полеће, слеће: сваки час на земљу пада.
Да предахне, можда да се навије.
Кљуном се по бетону потписује; крилом кроз ваздух пут себи оцртава.

Прво опише лук, па га превали.
Шта чему претходи: чин замисли, или замисао извршењу?
Врапчић, у једном преподневу живота.
Једна од могућих мера ствари.
Пернате маказице, које пресецају двориште.
Једна нога: писаљка која обележава тачке.
Друга: оловка која, накнадно, тачке спаја.
Тик-тук-так.
Високо, високо, онда ниско.
Најпре размери, па се врати, да повеже.
Моје странствовање, ево, налази веселог другара.
Пред тим простодушним трчкарањем, очајање се повлачи,
бледи.

Двадесет пет грама живот.⁴

Занимљиво је да и у традицији јапанског хаиква (која се, такође, заснива на постојаној пажњи, која из свеколиког окружења издваја оно што је описано-изражено кроз три стиха) има примера везаних за врапце. Посебно је врапцима посветио пажњу Кобајаши Иса (1763–1827), који у том зближавању, такође, налази другара и пише:

Хајде, дођи ми,
врапче моје, сироче,
да се играмо!⁵

³ Милован Данојлић, *То – вежбе из ујорној йосмайрања*, Народно дело, Београд, 1990, стр. 120.

⁴ Исто, стр. 121.

⁵ *Врајчева йрича – изабране хаиква йесме из Едо йериода*, изабрао и превео Хироши Ј. Вукелић, Танеси, Београд, 2011, стр. 43.

Хеј врапчићу мој,
склони се, склони се с пута!
Туда пролазе коњи.⁶

Ово фокусирање, или увођење гро-плана налазимо и у кинеском и јапанском сликарству, где су, иначе (говорећи филмским језиком), позната сва три плана: тотал, средњи план и гро-план. Тако поједине слике приказују поглед на пејзаж у даљини, друге призоре у средњем плану, а треће, гро-план, са фокусирањем на влати траве и инсекте.

Примере налазимо и у хаику традицији, па већ наведен Иса, говори о муви и каже:

Не ударај је!
Мува трља ручице,
Трља ножице.⁷

А сличан пример налазимо и у Данојлићевом упорном посматрању, када се после врапца, у једној другој ситуацији јавља бубица, која се – док је он писао – појавила на једном листу хартије, па је он схвата и као свог „првог читаоца”.

На крају, као и на почетку, то; ово што, несумњиво и непомерљиво, гледам; лист хартије, полуисписан; трећу свеску приводим крају; ако је за вајде, доста је било; толике речи, у хитњи набачене, без предумишљаја записане; стално у трци за нечим што ми измиче; за нечим, чему сам се само на махове приближавао; не усуђујући се, или не хотећи?; сад је свеједно, исход је исти; али слика се, и овако, назире; док сам, одвраћене главе, размишљао о невеселом исходу једномесечних вежби, на рубу листа се појавила једна најобичнија, безимена бубица; мало већа од знака за зарез; ко зна откуд је изронила; можда је са стропа пала; покушава да ми се умеша у реченицу; успева; вероватно ни сама не зна шта хоће; хоће оно што чини; чини што мора; бубичак; у дводелном, црном оклопу; запутила се између два исписана реда; брза, као да се из школе враћа; девојчица, којој су рекли да се на поздраве непознатих не обазире... бубица, као добро васпитана девојчица; гази пустим шеталиштем; правцем непознатим, али јасно обележеним; лево и десно је густа, мастилом заливена ограда; збијене, постројене речи; кратке и оштре реченице; [...] и, ево, наилази први живи створ кога моја исповест

⁶ Исто, стр. 48.

⁷ Исто, стр. 79.

занима; који зна како је треба читати; између редова; бубица, пре свега, хоће да оњуши; највише је привлаче поједина слова; потрчкује; хтела би да сустигне перо; оно је два пута брже; застаје у близини неких речи; као да их из близине долазећих векова посматра; што није искључено; чула инсеката су врло изоштрена; најживљу садашњост примају као давно прохујалу прошлост; о томе сам читао код Фабра; или сам погрешно разумео; први предуслов среће; садашњост осећати као нешто што се, силно и заглашујуће, у неповрат сурвава; пландовати у затишју испод водопада; баналности; утврдити, шта су баналности; што је на једном месту банално, на дугом није; бубица ослушкује хук најпролазније пролазности; испија га; хучање је прихвата и разноси; ево је; прибија се и њушка; нешто јој није по вољи; облик слова?; краткоћа реченица?; порука?; степен одговорности и храбрости?; кад би знала, колико сам се и за ово довијао и упињао!; гледао како да кажем, и да га не кажем; да рекнем, а траг да не оставим; колико сам ситних двосмислености испонамештао; на шта сам све морао мислити; [...] премилевши половину странице, приближила се реду који управо исписујем; налетела је на слово с у речи сад; удара главом у доњи полукруг слова; као да му отпорност испитује; с озбиљношћу оних што, зашавши у непознату средину, умеју да сачувају присебност; неискусност јој снагу даје; дуго премишља; одвраћа главу од слова; гледам је једним оком; као и обично, мислим о целом свом животу; бубица нешто хоће; за то, очигледно, није час; покушава, у недоба; насрће с погрешне стране; тридесет две године сам у једном правцу корачао; бубица, целу ноћ и цело јутро, у супротном; путеви су нам се укрстили; смишљамо, како да се на миру мимоиђемо; шта бисмо једно другом могли поверити?; ништа; запућује се суседним међупростором; између редова, никад преко њих; у редовима су речи, између њих је смисао; непажњом, дотакла је једну реч, којој се мастило није било осушило; између, наравно; разгазила је и забрљала слово у; отреса врх ноге; лебди; устрептала; још једна недоумица, коју треба савладати; креће; снажно размахује ногама; укосо гази реч; продужује, обазриво; исписани редови су налик на поткресану живицу; мени, који замишљам да њеним очима гледам; а њој на шта личе?; на шуму симбола; лист хартије, као простор који најбоље одговара мојим могућностима сагледавања света; бубица је избила на маргину; као да је на циљ стигла; са маргине је и пошла; одмара се; [...] бубица се не миче; мирује, изложена зрачењу лампе; услови, под којима инсекти најслађе спавају; што јачи спољашњи притисак, дубљи осећај одvezаности; вероватно је очајна; бити сићушан, а нешто хтети; претпостављам да из самог незнања црпе толику снагу и сигурност; једним покретом прста могао бих је отурити; отрести је

с папира; бацити на под; тиме бих јој поништио месеце смишљеног напредовања; бубица се не да; ведро и тврдоглава, граби; од чега ли живи?; где преко дана спава?; шта једе?; шта уопште једу овако мала створења?; ваздух; чист хладан ваздух, са понеком капљицом росе; спопадају је учестали трзаји; стигла је на руб странице [...] бубица је избила на маргину; као да је на циљ стигла... извиђа шта је на полеђини странице; дуго оклева да прекорачи ивицу; најзад претура се на ону страну листа...⁸

2) У будистичкој медитацији један тип праксе је упражњавање постојане пажње (сатипатхана – *satipatthana*). Вежбач овде пажњу ограничава на регистровање менталних садржаја или асоцијација, али задржавајући присебност, дакле, неку врсту дистанце, као кад би пажљиво слушао неку особу, не допуштајући да га емпатија увуче у идентификацију са њеним (тј. у овом случају својим) менталним садржајима. Та пракса је добро описана код Хола и Линдзија.⁹ Они истичу неутрални тип пажње и свести, који омогућује човеку да запажа оно што обично измиче човековој пажњи, расутој и у сталној осцилацији, с једног на друго.

Медитација може бити интериоризована (поунутрена, кад се човек усредсређује само на властите менталне садржаје), а може бити и екстериоризована (кад човек на сличан начин – без приањања – опажа оно што се збива око њега).

Овај други тип „упорног посматрања” налазимо код Данојлића, кад описује текући живот људи који га окружују (под насловом „Они”). Из упечатљивог описа – дужине око 10 страна) – навешћемо неке одломке.

Виђам их укочене, за воланима погрбљене; блесаво загледане у хитре кракове аутомобилских брисача; ти им кракови животни видик одређују; срећем их жучне, на љуту кавгу спремне; и друге, уплашене, који се свега клоне; и треће, пицајзле, који гледају на шта седају; потуре новине, распростру марамицу, или бар дланом пребришу; кад им дуже иза леђа корачаш, осврну се; кад им јасно питање поставиш, забезекну се; виђам их у продавницама намештаја; меркају, упоређују, затежу пантљике преко кревета и двокрилних ормана; кад балдишу, седну у изложене кожне фотеље, да предахну; скљокани; и ручне ташне им, међу коленима, скљокане; гледам их

⁸ М. Данојлић, *То – вежбе из ујорној йосмајтрања*, стр. 192–196.

⁹ Стенли Хол, Гарднер Линдзи, *Теорије личности*, Нолит, Београд, 1983 (иначе, целовит приказ будистичке медитације дат је у књизи: Душан Пајин, *Јоја – дух и тело*, Међународни јога академски центар, Београд, 2014).

док базају по самоуслугама; док премећу по рафовима и завирују у налепнице с ценама; гледам их, на излетима, како окупљени око аута ручавају; пред вече, кад се враћају с посла; док се гегају, празних глава и ломних колена; кад протрчавају (или ми се чини да протрчавају) кроз троугласти исечак парка; неизбројиви, сви као један, и један као било ко; сви су у сродству, сви у некој вези; и кад се не познају, све им се чини да су се негде срели; послушкујем, док се у пола речи договарају; мрштењем и миговима се споразумевају; гледам их како једни другима излазе у сусрет; ја теби, ти мени, па да се преживи; чим се нањуше, склапају савез; посматрам их на свадбама и игранкама; [...] виђам их кад су на службеном путовању; газе одлучним ходом, измахују набијеним ташнама; послодавци и стубови народне привреде; посматрам их, у прве пролећне дане, кад измиле из приземљуша; о младенцима, док крече кржљаве и дремљиве воћке; у летње сумраке, кад опкораче клупице по сокацима и баштама; кад легну за шах или се упојају у домине; док припремају потезе, зној им се са чела слива; чим се удубе у какво теже питање, облије их зној; знојним жлездама мисле; од оног што не умеју да домисле, лица им постају плачевна; блажени су само кад се добро наједу.¹⁰

[...] Јесам један од њих, али они нису ја; ко кога изиграва, ко је изигран?; године се ковитлају кроз дим; што на почетку, то ће на крају бити; знам да нисам средиште света; случајно сам ту где сам; то има своје, ја своје време; укрестили смо се, додир нисмо могли избећи...¹¹

3) Кад је постојаност пажње довољно изоштрена, онда наступа увид (у будизму: *вијасана*), тј. увиђање праве природе духа (менталних садржаја), који се доживљава као непрекидан ток, попут приче неке брбљиве особе, коју човек сад хоће да избегне, тако да дух у једном тренутку сам ућути, јер су ментални садржаји изгубили енергетску подршку, а уобичајене социјалне споне своју стегу. У социјалној равни се тада јавља и жеља човека да не буде везан за неко место и људе, спутан околностима и односима него да буде нека врста вечног путника, кога не везују околности и затечени односи.

У будизму се за ову идеју везује представа јелена, или носорога, који су слободни:

¹⁰ М. Данојлић: *То – вежбе из ујорној йосмайрања*, стр. 154–155.

¹¹ Исто, стр. 158.

Ко јелен у шуми ничим неспутан
Што иде на пашу куда год хоће,
Буди мудар, чувај независност,
Усамљен се крећи као носорог.¹²

На сличан начин то описује Данојлић.

[...] Ни у једном месту не би требало боравити дуже од три дана; три дана, то је мера; чим по други пут почнеш проходати преко истих раскрсница, бежи; свако је људско насеље сношљиво само докде док не осетиш мирис његовог устајалог зла; док не чујеш неку од оних поганих, пакосних полуречи што је домаћини између себе размењују; док не ухватиш оно што љутит детету, или муж жени просикће; док не осетиш поспрдност с којом се мештани обраћају сиромашку, или сеоској луди; чим такве знакове почнеш препознавати, бежи; пут под ноге, и бежи; до краја земаљских дана, ако треба; никад ни с ким близак, ни за шта срцем везан; безболан однос могућ је једино међу далекима и странима; свуда бити странац, боравити као гост; безимен међу безименима, туђ међу туђинима; јер незнаци, у почетку, изигравају једни пред другима кроткост и отменост; волим такво изигравање; немам ништа против извесног лицемерја; не очекујем од ближњих да ме воле; тражим да ме поштују и трпе; смисао цивилизације: натерати људе да се подносе; ограничити зло; игра уљудности и трпељивости најлепша је способност коју човек поседује; та глума, то лицемерје кад се одбаци, све се руши; почиње искрено дивљаштво; дружити се с пристожнима, значи живети селећи се; увек је прави час да се крене на пут; нигде не боравити дуже од три дана; живети у ходу, клањајући се сунцу и месецу; ако ти се замили каква мала лишајива воденица поред потока, не заустављај се; не прилази јој; буди с њом онолико колико ти је потребно да је мимоиђеш и за сва времена из видика изгубиш...¹³

Из тих разлога неки будисти су се опредељивали за живот путујућег монаха, а ту врсту искуства (човека на путу) Данојлић је описао у својој путописној књизи *Брисани њросјор*, на коју ћемо се нешто касније осврнути (у одељку 7).

4) Човек који се (макар привремено) ослободио уобичајених оквира устаљене егзистенције, отвара се за нову врсту искустава, која могу бити и екстатичка. Један од описа код Данојлића гласи:

¹² Чедомил Вељачић, *Размеђа азијских филозофија*, 1–2, Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1978, књига 1, стр. 192.

¹³ М. Данојлић, *То – вежбе из ујорној њосмајрања*, стр. 113.

Откад нисам провео овако спокојну ноћ!
Пробудио сам се пре четири. Изнад шуме је стајао велики
месец; око њега су проклети облаци.
У соби је било чисто и топло; осећала се испеглана постељина.
Кроз прозор, накривљена, видела се западна половина неба.
Облаци су клубучали.
Јасно се осећало да је средиште збивања негде другде – у небу,
или у далекој прошлости – и да је одмаралиште, са затишјем које
га је окруживало, део једног давно умрлог, нестварног света.
Видело се да главна струја времена тече далеко од свих наших
путева и послова.
Не знам има ли и бољих светова; друкчији, свакако, постоје.
Осећамо их кроз југовну влажност у неким предјутарјима.
Назиремо их у светлини извесних ноћних часова.
У тим се тренуцима и овај, нама знани свет донекле преобра-
жава. Облије га трачак њему непознатог сјаја.
Убрзо сам поново заспао.¹⁴

5) У наставку, Данојлићев опис његових искустава је доста
близак ономе што Јунг назива суочавање са сенком (види: Јунг,
1984, стр. 30), или оним другим у самоме себи, а што Јунг сматра
важним фактором у процесу индивидуације, као процес који води
пуном уцеловљењу личности. Овако то суочавање са својим су-
протностима описује Данојлић:

Што год тврдио, прећуткујем једну врло важну противистину.
Оно што се не сме рећи није у свакој тачци исправно, као што
ни допуштено није самим тим у потпуности лажно.
Шта год тврдио, ја и супротно на уму имам.
До друге, неказане истине, мени је можда и више стало него
до ове коју изричем.
Нездраво је и наопако бити сасвим у праву.
То значи бити против оних који живе.
Човек је частан само онда кад му је част последњи излаз и
једино решење.
Свако је, у једном скривеном делу себе, непрозирна помрчи-
на глупости.¹⁵

6) На основу увида у непостојаност менталних садржаја на-
стаје по будизму и деконструкција сопства, а на основу увида у

¹⁴ Исто, стр. 138–139.

¹⁵ Исто, стр. 140.

непостојаност појава оне се доживљавају као лишене суштине и трајности. Овако ту деконструкцију описује Данојлић.

Кад су сами, предмети се руше у себе. Ишчезавају, не мичући се с места.

Нестају. За мене, за свет, и за себе.

Прелазе у једну врсту неотелотворених идеја.

Отуда, кад се будим, утисак да ствари оживљују. Да се враћају.

Настаје лом од умножавања црта, од претрчавања и скраћивања праваца.

Предмети се повезују са својим сенкама и именима.

Обриси се муњевито приближавају и поклапају с обележеним површинама.

Као да се сенке враћају изворима из којих су изавреле.

Усклађују се раздаљине и размере. Оне, на које су очи навикле.

Олабављују се опруге, опуштају траке.

Стоји трка закаснелих повратника. Насељава се соба.

Астал наглавце искаче из свог непостојања. У скоку, дочекује се на ногаре.

Полица јуриша на зид. Прибија се уза њ и у часу укочује.

Столице се разлећу по соби; играчице, које се зракасто удаљују.

Сијалица у хипу узлеће на таваницу. Она, или њена слика?

Је ли то оно што се у философији звало сједињавање идеја ствари и њихових телесних оваплоћења?

Са сваким буђењем очи васпостављају свет. Распоређују његове делове и учвршћују их за тло. При сваком буђењу, очи из ничег ископају свет, и подигну га до привида непрекорачивости.¹⁶

ОБЕСТРАШЋЕНОСТ

На тој основи јавља се и стање које је у будистичком контексту блиско стоичком идеалу обестрашћености (*айайхена*), а описује се – не као апатија (реч која колоквијално има углавном негативно значење) – него као позитивно душевно стање, прожето чиниоцима као што су: сабраност, самопоуздање, непристрасност, бодрост, неприпањање, прилагодљивост и искреност. На тој основи јавља се и искуство искона, које је било идеал близак многим мислиоцима Старог века и касније, од старе Грчке, до старе Кине, као што су били Сократ, Платон, Зенон, Лао Це, Чуанг Це, Конфуције, Буда, Капила итд.

¹⁶ Исто, стр. 183.

Нешто слично описује и Данојлић у свом делу *Брисани ѝросѝор*, које представља медитативну путописну прозу, а садржи његова сећања везана за повремена путовања, у различите земље, у дужем периоду (1965–1980). Овде наводимо одломак везан за Ирску.

Бдим, у тврдој постели, на обали мора, негде између Белфаста и Даблина. Стиснуо сам колена уз браду. Махуна скаче, лоза плаховито шушка. Срећан сам што и ту јесам. Пролазност ми помаже да савладам језу појединачног постојања. Спреман сам да се покорим замаху који узвитава ноћ. Оклопници смрти, светлооки синови неба и јутра, док ослушкујем вашу тутњаву по Земљи, премирим од среће. Изгледа да је почело свитати: покривам се преко главе. Шкрипи Земља, расушена скела. Цијучу закивци, крше се танке даске, шкргуће постељна табла. Небо јури репате сенке по земљи, нагања их преко ливада и шума. Залете ветра прихвата ограда од шупљих трски, и преводи их у продорне звиждуке. У позадини, хучи шума, у духу старинског, надахнутог празнословља. На продужени шумор крошњи, трске одговарају отегнутим пиштањем. Њихова стабалца су, сигурно, различита по висини и дебљини, и поређана дуж обале. Ветар испробава висину тонова. Земља се љуља, пуцају проблесци између годишњих доба. Хучање ветра нас повезује с оним далеким хиљадугођем у којем, осим звукова, на Земљи ничег другог и није било. Прва Панова свирала огласила се из оваквог неког тршчака, са обале древног мора. Дрхтурим, с покривачем преко носа и ушију. Ово значи: постојати.¹⁷

Иначе, поједини будисти (у традицији зена), као рецимо, Јапанац Башо (2009), оставили су сличне медитативне путописне записе, који комбинују прозни и поетски запис (тј. хаику). Код њих је то било повезано и са оним што је било познато и у таоистичкој традицији – идеја лагодног лутања (*ѝојоју*).¹⁸

Башо о томе говори у свом путопису по Јапану, у 17. веку, *Уска сѝаза ка далеком северу* (Башо, 2009). Овде наводимо одломак из његовог записа, „Пролаз Ширакава”.

Ширакава је један од три најчувенија пролаза на северу и место које је привлачило пажњу бројних песника. Чинило ми се да чујем јесењи ветар и да могу видети тамноцрвено лишће које они спомину у својим песмама, што је све још више увећало лепоту зеленог

¹⁷ Милован Данојлић, *Брисани ѝросѝор*, СКЗ, Београд, 1984, стр. 30.

¹⁸ Види: Соња Вишњић Жижовић, *Елементи ѝприоде у ѝозном сѝварала-ѝѝиву Маѝуо Баѝоа*, Кокоро, Београд, 2008, стр. 103–105.

лишћа на гранама предамном. Бела свила лимунове траве, заједно са процветалим белим и дивљим ружама, чинило је да се осећам као да газим по снегу.¹⁹

ОД ДЕЧАЧКИХ ДАНА

У будизму се сматра да је рођење у обличју човека важно да би се прешао пут који по будизму води до пробуђења. Дакле, егзистенција у човековом обличју и сагледавање великих циклуса природе, важне су претпоставке на духовном (животном) путу.

Данојлић креће од дечачких дана, са искуствима која ће – четрдесет година касније – да среди његов „умањени двојник“.

Све што на земљи стоји, почетком новембра се покрене и зажели некуд да оде. Облици изгарају, простор се раствара и прелази у чисти сјај. Светлост се даје ливади, ливада шуми, шума се залеће за ретким облацима. Шкрипе рачве, дрхте вирови, крцкају прептерећена брвна. [...] И ове, 1952. године, јата селица одлазе онамо куда птице, ујесен, од памтивека иду. Преплављен блесковима и заглушен шумовима, тринаестогодишњи Дечак искушава срећу чистог бивања. Сва су времена у дослуху; живо и мртво размењују најдавнија знања. Прејака осетљивост и уздиже и постићује; како год истинита била, она је истовремено, самом својом природом, извештачена и књишка, дакле, неприлична и посрамљујућа, већ и због тога што се с другим тешко дели. Убећен у своју изузетност међу душама и створењима, Дечак прима знања и упија утиске које ће, четрдесет година касније, покушати да среди његов обеспућени и умањени двојник, уверен да и оваква прича вреди да се исприча.²⁰

ОПШТЕЉУДСКО ИСКУСТВО

На крају бисмо могли рећи да је сличност између будистичких идеја и Данојлићевих искустава условљена (а Карл Густав Јунг би рекао „синхрона“) – у смислу да су овде на делу аналогije призване општељудским духовним обрасцима, тј. оним што је Карла Густава Јунга навело на теорију о архетиповима.

Наиме, по Јунгу је, архетип (дословно, прототип, праузор) урођена, априорна форма која је темељ свести, опажања и дожи-

¹⁹ Мацуо Башо, *Уска стџаза ка далеком северу*, прев. Соња Вишњић Жижовић Либер, Кокоро, Београд, 2009, стр. 42.

²⁰ Милован Данојлић, *Година њролази кроз Авлију*, „Филип Вишњић”, Београд, 2002, стр. 5.

вљавања, а повезана је са инстинктима и околностима окружења. Архетип није наслеђен него урођен елеменат људске психе, са варијацијама, присутан у целом човечанству.²¹ Садржај архетипа је одређен срединским и историјским променама, иако садржи нуклеус који га чини препознатљивим у различитим временима и културама, чиме Јунг објашњава сличност симбола и мотива митова на читавој земљи, јер су архетипови свеprisутни. Јунг је овај термин увео 1919, а пре тога је – да би означио исти појам – користио изразе као што су *митолошке слике, имаго, обрасци йонашања* итд.

По Јунгу, архетипови су загонетни и амбивалентни, позитивни и негативни, јер носе у себи све потенцијале људске природе – добро и зло. Архетипови су често у интеракцији, у различитим равнима. Архетип је невидљиви образац, али има своје манифестације или архетипске слике. На колективном плану су то митске слике и симболи, религијске представе, обреди, фолклори, бајке, песничке слике, а на индивидуалном плану су то визије, снови, симптоми. Дакле, архетипови утичу и на колективни живот и на животе појединаца, као и на слична искуства у различитим традицијама и културама.

У овом случају – кад је реч о будизму и Данојлићу – везни чинилац је пажљиво посматрање, које изазива и условљава слична искуства и увиде.

²¹ Карл Густав Јунг, *Архетипови и колективно несвесно*, прев. Босиљка Милакара и Душица Лечић Тошевска, Атос, Београд, 2003.